

Katowice 2018-08-10

dr hab. Waldemar Wojtasik
Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytetu Śląskiego

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr. Mateusza Zielińskiego

***Przemiany cywilizacyjne a nowe formy aktywności politycznej w
parlamentarnej kampanii wyborczej 2015 r., Wrocław 2018 (ss. 258)***
**napisanej pod kierunkiem dra hab. Roberta Alberskiego prof. nadzw.
Uniwersytetu Wrocławskiego**

Przedstawiona do recenzji praca Pana Mateusza Zielińskiego jest dziełem niewątpliwie mieszczącym się w dyscyplinie nauki o polityce. Świadczy o tym zarówno zastosowana siatka terminologiczna, jak i zaproponowane metody badawcze. Zawiera przy tym wiele odniesień do filozofii, historii, socjologii i nauki o mediach, co nadaje jej interdyscyplinarnego charakteru. Dokładna lektura rozprawy doktorskiej sprawia, że wrażenie interdyscyplinarności jest jeszcze silniejsze. Generalnie jednak, zarówno zamysł zadania badawczego, jak i jego realizację oceniam bardzo pozytywnie. Wybór problematyki rozprawy uważam za inspirujący i wpisujący się w najbardziej aktualne wymiary współczesnego dyskursu naukowego w dziedzinie nauk społecznych. Z tych powodów, ale również z potrzeby generowania przez polskich naukowców studiów analitycznych, osadzonych w praktyce życia społecznego, wybór problematyki rozprawy uznaję nie tylko za trafny, ale przede wszystkim potrzebny z praktycznego punktu widzenia. Moja opinia wynika z obserwacji niepokojącej tendencji do generowania przez polskich politologów badań, które mają przede wszystkim teoretyczny, lub quasi teoretyczny charakter. Przedstawione studium

posiada w sobie bardzo solidny komponent empiryczny, zawarty w rozdziale IV, który uznaję za najlepszą część zrealizowanego zadania badawczego.

Nie chcę przez to stwierdzić, że nie doceniam, lub krytycznie oceniam pierwszą – eksplanacyjno-analityczną - część pracy. Stanowi ona ważne osadzenie kontekstowe części empirycznej, ukazując zarazem znajomość literatury przedmiotu pracy przez Doktoranta. Swoboda łączenia różnych nurtów teoretycznych w funkcjonalne modele badawcze świadczy jednoznacznie o odczycie i naukowym wyrobieniu mgr. Mateusza Zielińskiego. W omawianym przypadku podstawą zbudowanego modelu analitycznego stała się teoria aktora-sieci (*actor-network theory* – ANT) Bruno Latoura, zaadaptowana do ram kampanii wyborczej w wyborach parlamentarnych z 25 października 2015 roku. Właściwe przeskalowanie tej szerokiej w oryginalnym ujęciu teorii do węższych mechanizmów rywalizacji wyborczej, w polskich wyborach parlamentarnych, uznaję za pierwszy sukces mgr. Mateusza Zielińskiego. Udało Mu się bowiem wyodrębnić te narzędzia, które posłużyły do oceny wpływu przemian cywilizacyjnych na kreowanie nowych form aktywności politycznej, oraz zastosować je w analizowanych studiach przypadku.

Przedstawiona rozprawa doktorska liczy 258 stron i składa się ze *Wstępu*, czterech rozdziałów, *Podsumowania*, *Zakończenia*, *Bibliografii* i wykazu stron internetowych (te ostatnie poza numeracją stron). Struktura pracy nie budzi większych wątpliwości, choć rzuca się w oczy dyspersja w wielkości ostatniego rozdziału w stosunku do pozostałych. Spowodowane jest to koncentracją wątków analitycznych dotyczących zgromadzonego materiału empirycznego, służącego weryfikacji hipotez przyjętych w ramach zadania badawczego. Lektura *Wstępu* pozwala poznać i zrozumieć inspiracje naukowe, które legły u podstaw przedstawianej pracy. Doktorant nie tylko przyznaje się do źródeł swoich inspiracji i poszukiwań, ale potrafi także dokonać krytycznego przeglądu literatury dotyczącej teorii ANT (s. 10-15). Ciekawym zabiegiem badawczym jest podzielenie pracy nie tylko na dwie części, ale także wyposażenie ich w odmienne ujęcie metodologiczne. W części deskryptywnej sformułowano jedynie dwa ogólne pytania badawcze, służące wskazaniu ram interpretacyjnych w realizowanym zadaniu. W warstwie analitycznej postąpiono już w bardziej klasyczny sposób, formułując 6 pytań (jedno wprowadzające i 5 szczegółowych) i odpowiadające im 6 hipotez badawczych. Hipoteza wprowadzająca została dodatkowo podzielona na 3 szczegółowe (s. 16), co jak się wydaje, nie było zbyt szczęśliwym zabiegiem. Dla jasności formułowanych wniosków właściwsze byłoby sformułowanie 3 hipotez

głównych, niż jednej wprowadzającej o takim kształcie. Łatwiejszy do uchwycenia w takim przypadku byłby związek pomiędzy treścią zawartą w hipotezie wprowadzającej, a jej operacjonalizacją w pytaniach i hipotezach szczegółowych. W stosunku do pytań i hipotez szczegółowych mam wątpliwości w przypadku tych oznaczonych P4 i H4 (s.19). Nie przekonuje mnie dokonana symplifikacja, pomiędzy liczbą osób uprawnionych do głosowania w okręgu a występowaniem w ramach dużych aglomeracji miejskich (nawet przy zastosowanym odwołaniu do danych CBOS). Wydaje mi się, że właściwszym założeniem byłoby określenie tego związku na podstawie dostępnych danych (np. współczynnik urbanizacji, który da się oszacować na poziomie okręgów wyborczych), niż tworzyć taką warunkową konstrukcję. Pragnę jednak zaznaczyć, że zaprezentowane w tym przypadku przez Autora ujęcie nie jest błędne, ani wadliwe metodologicznie, jednak z reguły prostsze środki lepiej prowadzą do założonego celu. Na wyróżnienie we *Wstępie* zasługuje natomiast krytyczne przedstawienie kontekstu zadania badawczego, które bardzo dobrze wyjaśnia zastosowanie teorii ANT jako podstawowego tła prowadzonych badań (s.23-24).

Struktura rozprawy została podporządkowana zadaniu badawczemu i jest logiczna. Kolejne części mają charakter wynikający z celu i charakteru pracy oraz jej wcześniejszych elementów. Zastosowana siatka pojęć nie budzi wątpliwości, tak co do związku z celem pracy, jak i merytorycznych kompetencji Doktoranta. Na tej podstawie, z całym przekonaniem mogę stwierdzić, że dobrze orientuje się On w poruszanej problematyce. Pierwszy rozdział dotyka problematyki zmian cywilizacyjnych, w których teoria ANT „pozwała uchwycić najnowsze przemiany społeczne, które zachodzą w wyniku rozwoju nowych technologii komunikacyjno-informacyjnych” (s. 25). Analiza kategoryjna prowadzi Autora do pojęcia „nowej cywilizacji” (s. 61), które uczynił podstawowym efektem zmiany cywilizacyjnej. W rozdziale tym brakuje mi szerszego odniesienia do teorii zmian cywilizacyjnych Alvina Tofflera, szczególnie jeżeli przywoływana jest np. koncepcja Samuela Huntingtona (s. 36), mniej adekwatnie wyjaśniające kulturowe i cywilizacyjne aspekty konfliktów cywilizacyjnych. Bardzo interesującą w tym rozdziale jest także polemika z neofunkcjonalistami (prowadzona słowami A.W. Nowaka – s. 62), szczególnie w kontekście kolektywnego sposobu pojmowania społeczeństwa przez B. Latoura, rozumienia jego agencyjności, oraz przedstawionego schematu rozwoju cywilizacyjnego (s. 64).

Rozdział II stanowi wielopłaszczyznową operacjonalizację pojęcia zmiany cywilizacyjnej w perspektywie nowych technologii komunikacyjnych. Co szczególnie warte

podkreślenia, narracja tej części nie tylko pozostaje w merytorycznym związku z pierwszym rozdziałem, ale także jest osadzona w ramach przedstawionego rozwoju nowych technik komunikacyjnych. Zabieg ten pozwala na ukazanie zachodzącej zmiany cywilizacyjnej jako funkcji rozwoju informatycznego, wymuszającego niejako stosowanie metod komunikowania adekwatnych do istniejących technologii. Niesie to jednak ze sobą nieoczywiste zagrożenia dla demokratycznych społeczeństw, wśród których najistotniejszymi wydają się być metasytemy informacyjne, kreujące warstwę tożsamości (*Identity Layer*) oraz narzędzia kreacji i kontroli postaw społecznych (s. 74-75). Istotną wartością tego rozdziału jest szerokie ukazanie konsekwencji rewolucji komunikacyjnej – zarówno tych pozytywnych, jak i takich, które mogą stanowić realne zagrożenie dla demokratycznego porządku politycznego. Dziać się tak może zarówno w warstwie zindywidualizowanej, w której wykluczenie technologiczne prowadzić może np. do obniżenia poziomu podmiotowości politycznej obywateli, jak i zbiorowej, choćby w kontekście zagrożenia cyberbezpieczeństwa nie tylko pojedynczych państw, ale wręcz całych kontynentów. Przytaczane w pracy przykłady działania grup hakerskich z Chin czy Rosji (s. 83) ukazują, że celem ich ataku mogą stać się nie tylko inne państwa, ale także rodziimi obywatele. Wydaje mi się, że cennym uzupełnieniem tego rozdziału byłoby odwołanie do koncepcji antywojny, zawartej w książce Heidii i Alvina Tofflerów pt. „Wojna i antywojna” (Poznań 2006). Słabszą częścią tego rozdziału jest natomiast fragment poświęcony etykietce w Internecie (s. 92-93). Nie dostrzegam bezpośredniego związku pomiędzy przytaczanymi zasadami a cyberprzestępczością opisaną na następnych stronach.

Rozdział III stanowi analizę wpływu zmian cywilizacyjnych na polski system polityczny, a zarazem otwiera on empiryczną część pracy. Kontekstem analitycznym przedstawianych rozważań są procesy cyfryzacji, traktowane jako emanacja zmiany cywilizacyjnej w obszarze komunikacji. Implementacja teorii ANT następuje w wymiarze politycznej rywalizacji, a w zasadzie jej ewolucji spowodowanej nowymi technikami komunikacji społecznej (s. 137 i następne). Co interesujące, w praktyce od początku wprowadzania technologii cyfrowych zdawano sobie sprawę z możliwości ich negatywnego oddziaływania na jakość procesów demokratycznych, mówiąc o powstaniu narzędzia „rządów plebsu” jako możliwej przyczyny hiperpopulizmu (s. 138). Najciekawszą badawczo częścią tego rozdziału jest przedstawienie ewolucji wykorzystania technik cyfrowych w polskich kampaniach wyborczych. Widać wyraźnie przy tym jak punkt ciężkości komunikacji

politycznej przesuwają się do Sieci, szczególnie w wymiarze podmiotowym. Prowadzi to Autora do uzasadnienia prowadzonych dalej studiów poprzez koncepcję „momentu technologicznego” (s. 155), w którym to technologia zaczyna kreować społeczeństwo, a nie społeczeństwo technologię. Jej adekwatność wynika z dwóch podstawowych przesłanek. Pierwszą jest aspekt ilościowy komunikacji cyfrowej – jej zasięg stał się z czasem na tyle powszechny, że nie stanowi istotnej bariery w dotarciu do potencjalnego wyborcy. Drugą determinantą ma charakter jakościowy – bazuje na stworzeniu uniwersalnych narzędzi, dzięki którym nawet osoby mało biegłe w technologiach cyfrowych potrafią względnie łatwo tworzyć komunikaty i pozycjonować treści dla wyselekcjonowanych odbiorców. Tymi narzędziami są media społecznościowe.

Rozdział IV stanowi analizę wykorzystania mediów społecznościowych przez polityków w kampanii parlamentarnej 2015 r. Jego główną wartością jest zastosowanie innowacyjnych technik badawczych w postaci autorskich skryptów, bazujących na technologii PyCharm, pozwalających na prowadzenie badań na wielkorzędowych danych pozyskanych z sieci. Dzięki nim został zbadany ilościowy aspekt komunikacji polityków posiadających konta w ramach portali Facebook i Twitter. Zaprojektowanie i udane przeprowadzenie procesu badawczego uważam za wielki walor ocenianej dysertacji, które doprowadziły mgr. Mateusza Zielińskiego do możliwości zweryfikowania postawionych hipotez badawczych. Co warto podkreślić, badacz, nawet posiadając twarde dane, formułuje wnioski i opinie w trybie niekategorycznym, zdając sobie sprawę z relatywnie małej próby, która stała się przedmiotem badań. Nie sili się więc na ekstrapolowanie wniosków na całą przestrzeń mediów społecznościowych, co jest postawą nie tylko właściwą, ale także stosunkowo rzadko spotykaną wśród młodych badaczy.

Rozprawę kończy *Zakończenie*, które zawiera ogólne wnioski wynikające z „*inkorporacji zasad ANT*” (s. 250) do metodologii nauk politycznych. Nie ze wszystkim konstatacjami Autora jestem w stanie się zgodzić (np. z wnioskiem, że „indywidualne ekspresje mają przełożenie na kolektywne „praktyki tożsamościowe”” – s. 250), ale przecież nie chodzi o to w nauce, żeby się ze sobą zgadzać. Jest dokładnie odwrotnie. Na podstawie przeprowadzonych badań należy formułować nowe kierunki naukowej eksploracji i tak należy traktować przedstawiane w *Zakończeniu* przez mgr. Mateusza Zielińskiego ustalenia. Są one twórcze i bez wątpienia stanowią indywidualny wkład w rozwój dyscypliny naukowej jaką są nauki o polityce.

Ostatnimi częściami pracy są *Wykaz stron w serwisach Facebook i Twitter oraz Bibliografia*, która zawiera wykaz publikacji cytowanych z podziałem przedmiotowym na: (1) Monografie oraz rozdziały w monografiach (2) Artykuły w wydawnictwach naukowych ciągłych; (3) Inne publikacje w tym źródła internetowe. Taki zabieg delimitacyjny czyni sporządzone zestawienie przejrzystym, w którym łatwo można odnaleźć szukane źródła. Zarazem unaocznia jak wielką pracę wykonał Autor, wyszukując, analizując i wykorzystując przedstawione źródła. Ich bogactwo odnosi się nie tylko do baterii stron internetowych, ale także zawiera najważniejsze dzieła naukowe z poruszanej problematyki. Dokonany podział na źródła pierwotne (adresy stron Facebook i Twitter) i wtórne (literatura, artykuły naukowe, źródła internetowe) wydaje się mieć oparcie w charakterze pracy. Jednocześnie cieszą liczne odwołania do źródeł obcojęzycznych, co ukazuje otwarcie Doktoranta na naukę światową. Nie mogło być jednak inaczej, biorąc pod uwagę przedmiotowy aspekt przedstawionej dysertacji.

Całość treści pracy odpowiada zadaniu badawczemu sformułowanemu we *Wstępie*. Jest podporządkowana poszukiwaniu odpowiedzi na pytania badawcze, racjonalizując szeroko zarysowany kontekst problemowy. Biorąc to pod uwagę, Autor musiał w ten sposób wytyczyć ścieżki problemowe, aby były względem siebie komplementarne pod kątem istotności problemów i głębokości badań. Było to szczególnie istotne w perspektywie implementacji założeń teorii ANT do realizowanego zadania badawczego. Warto również podkreślić walory techniczne pracy. Pierwszym jest język, naukowy i klarowny, ale zarazem zrozumiały i nieuciążliwy dla czytelnika. Instytucjonalne odwołania pojęciowe, pomimo znacznego stopnia skomplikowania (wynikającego zarówno z kwestii translacyjnych jak i dynamiki opisywanych zjawisk) zostały zinterpretowane właściwie i spójnie poprowadzone przez całość pracy. Klarowność struktury wewnętrznej poszczególnych rozdziałów jest wspierana przez dyscyplinę badawczą i nikłą liczbę przedmiotowych dygresji, które mało wnoszą do realizacji zadania badawczego. W nielicznych miejscach można dostrzec błędy stylistyczne (np. na s. 97 „to jest jest tutaj”, na s. 102 „co raz”, na s. 106. „nie koniecznie” – jeżeli chodzi o słowo niekoniecznie to powinno być pisane łącznie). Nie bardzo wiadomo o co chodzi w przypisie 145 („Dalej autor stosować będzie kontynuował uproszczoną zapis: fanpage”). Przypisy nawiasowe w rozprawie zostały wykonane prawidłowo, z nielicznymi drobnymi mankamentami (czasami pojawiają się inicjały imion, niekiedy brak stron, w przypisie na s. 143 jest „Inka i Dolbakowska” a powinno być „Ślōdkowska i Dolbakowska”).

Mankamentem pracy jest także różny sposób prowadzenia narracji – najczęściej w formie bezosobowej (chyba najbardziej przynależnej rozprawom analitycznym), czasami jednak prowadzonej w pierwszej osobie, a z rzadka nawet w ramach wspólnotowego „my”. Nawet jednak wskazując powyższe niedoskonałości i biorąc pod uwagę wymiar formalno-warsztatowy, przedstawiona praca jest na dobrym poziomie, cechuje ją staranność i zadbanie o szczegóły.

Z recenzenckiego obowiązku chcę jednak zwrócić uwagę na kilka drobnych kwestii, które wymagałyby dopracowania, szczególnie w perspektywie możliwego wydania pracy drukiem. Wydaje mi się, że warto w jednym miejscu (bo znajduje się w różnych częściach pracy) przedstawić krytykę teorii ANT. Dla lepszego zapoznania czytelników wydaje się być zasadnym pokazanie jej niewątpliwych ograniczeń eksplanacyjnych oraz problemów z jej adaptacją do metodologii nauk politycznych. Warto także zastanowić się nad ograniczeniem niektórych wątków, mających poboczne znaczenie w prowadzonych analizach. Poza wskazanymi już kwestiami etykiety komunikacji elektronicznej, można zawęzić do najważniejszych kwestii przedstawienie procesu cyfryzacji administracji w Polsce, czy też problematykę historii rozwoju komunikacji internetowej zawartej w pierwszej części rozdziału drugiego. Przemyślałbym także łączne wyciąganie niektórych wniosków w stosunku do wyborów sejmowych i senackich, gdyż spełniają one różne (do pewnego stopnia) systemowo funkcje i odbywają się jednak w odmiennych normatywnie (system wyborczy) regułach rywalizacji wyborczej. Sprawia to, że podmioty rywalizacji wyborczej będą mogły inaczej rozkładać akcenty w realizowanych strategiach aktywności politycznej. Wszystkie powyższe uwagi nie umniejszają w najmniejszym stopniu mojej pozytywnej opinii o recenzowanej pracy.

Konkludując, rozprawa doktorska mgr. Mateusza Zielińskiego jest pracą oryginalną, dotyczy ważnego z poznawczego punktu widzenia zagadnienia i realizującą cele, które zostały sformułowane w chwili projektowania zadania badawczego. Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że dysertacja pt. *Przemiany cywilizacyjne a nowe formy aktywności politycznej w parlamentarnej kampanii wyborczej 2015 r.* jest udanym przykładem rozprawy doktorskiej. Nowatorska problematyka pracy oraz jej ostateczny efekt pozwalają mi zwrócić się z wnioskiem o wyróżnienie rozprawy oraz rekomendowanie jej do druku. Ten ostatni wniosek formułuję nie tylko z chęci upowszechniania wiedzy, ale także na bazie istniejących potrzeb dydaktycznych.

W związku z powyższym wyrażam jednoznacznie pozytywną opinię, że spełnione zostały wymogi postawione przez ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.) w odniesieniu do stopnia naukowego doktora. Tym samym wnioskuję o dopuszczenie mgr. Mateusza Zielińskiego do kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

dr hab. Waldemar Wojtasik

Waldemar Wojtasik